

ЂОРЂО СЛАДОЈЕ

Уредништво Летописа: *Чини се да са развојем интјернетја и његовим ширењем постојаје уочљиво да се књижевност полако сели на сајбер просторе. Када је у иштјању проза, шта селидба је довела је до настјанка нових жанрова (ивитјер проза), нових начина итсања (интјерактивна проза) и читјања (хитјертекст), као и до нових комбинација читјања и итсања (фан-проза). Да ли ће у итом ирелазу/селидби у нове, виртуелне просторе поезија остјати итја, или ће се, и у ком смеру, иромениши?*

Ђорђо Сладоје: Једва се разабирем и у садашњости, па могу само да гатам и нагађам у ком ће се смјеру поезија мијењати и како ће нове технологије на то утицати. Немам технолошког искуства ни знања, ни вјештина, немам ни дана учешћа у дигиталној револуцији која, као и свака, једе своју дјецу, а оне који претекну подвргава строгим револуционарним законима. На компјутер још гледам као на шејтанску справу, измишљену у полицијске сврхе – за даљинско праћење и унутрашњу контролу усамљених индивидуа истјераних на брисани сајбер простор. Лако ћемо се сложити да је нова информатичка технологија омогућила корисницима приступ несавладаивој количини информација, да је убрзала комуникацију, олакшала писање и штампање књига, а од интернета направила рај за скрибомане. Постоји реална опасност да се у том многоблштву пјесничка ријеч једноставно зауби. Ниједан, па ни дигитални систем, ипак, није савршен; и он има пукотине и „отворе на панциру” кроз које ће, вјерујем, будући пјесници кријумчарити поезију, у некој неизбјежно хибридној форми. Мени се чини да проблем није само жанровски и поетички, већ прије свега антрополошки. У којој ће мјери нове технологије утицати на човјекову свијест и менталну

структуру, како ће и докле ићи генетска модификација, не само соје и кукуруза већ и људске врсте. Хоће ли из човјековог живота бити истиснути духовни и душевни, па дакле и поетски садржаји, и да ли ће се тако остварити платоновска идеја о држави без пјесника. Али ово су само футуристичка наклапања некога ко се упорно држи хартије и оловке, вјерујући да је пјесма ручни рад који врло лако може завршити међу раритетима у неком музеју који се, по старом српском обичају, отвара једном у тридесет година. А може бити да ће се, кад им досаде сва та технолошка чудеса, неке нове генерације вратити поезији као органској, интегралној душевној храни.

Могли бисмо рећи да је модерна проза – истража за немогућом прозом. Сличан иуи је имала и модерна поезија. Она је настојала да уиошреби пјеснички материјал који до сада није постојао или кога поезија преходних времена није могла да савлада и ишчини себи. Да ли савремена поезија има шансе да пјеснички савлада грађу коју јој иружа савремени свеи (иоизводе културне индустрије, доминацију финансијског сектора и Силицијумске долине, иоси-хуманизам и иосидемократију), или ће се сконцентрисати на ио од оива оно ишо ираје?

Поезија никад не говори о једном већ претежно живи од укрштаја – узвишеног и баналног, чулног и апстрактног, личног и колективног, свакодневног и историјског, стварног и симболичког, трајног и ефемерног... Она не може и не мора пратити бјесомучни технолошки напредак; понекад је дјелотворнија нека врста регресивног одклона, хода уназад, такорећи, да би се успоставила неопходна дистанца. Може бити да је сва та силна, хаотична, фрагментарна и све тривијалнија грађа, ограничених симболичких залиха, подеснија за прозну обраду; можда је све то лакше развући на двјеста страница романа него сажети у сонет. Треба потрошити много суварака да би се потпалила лирска ватра. И код нас се, примјера ради, већ дуго пише, критички и теоријски здушно подржава такозвана урбана поезија, а испоставља се да имамо тек неколика урбана пјесника од значаја. Чак су и највећи мајстори, попут Попе, остали недоречени у пјесничким походима на градску свакодневицу. Али поезија се, као и увијек, мора суочавати са феноменима нове стварности, ма колико то било тешко и у крајњем исходу неизвјесно. Тако ће сигурно пропјевати, да не кажем пропиштати онај ко се задужио у францима, римоваће се макар у рекламама за циркуске програме од националног значаја, а лирска суза може, у тренуцима слабости, ганути и неког од господара Силицијумске долине.

На другој страни, поезија се не може и не смије одрећи великих и вјечних тема и „старих добрих општих места”. Истини за вољу, савремени пјесник не може, без ироније, поновити Хелдерлиново увјерење да оно што траје утврђују пјесници, али га не смије ни резолутно порећи. Мора се сачувати то драгоцјено зрнце заблуде о важности поезије. Најлепше певају заблуде, говорио је Миљковић. Без те „енергије заблуде”, која је друго име за вјеру, поезија се једноставно не може писати. Све друго се да некако надокнадити.

Пишући свој њолемички њтекст о њесничкој линији од Поа до Валерија, Т. С. Елиот је њпредказао да линија њоезије коју одликује радикална њоеићка самосвесћ, оличена у чистѡј/ајсолућној њоезији, након Валерија „више не може да буде од какве корисћи будућим њесницима”. У сличном кључу моћуће је њосћавићи њићање о корисћи од елиотћовске линије у њоезији. Да ли њоеићка самосвесћ и њтрадиција у елиотћовском смислу ње речи, јесу, још увек, од корисћи њосћ-њосћмодерним њесницима?

Елиот је вјероватно имао довољно разлога и аргумената за тврдњу о истрошености једног поетичког обрасца, али та тврдња не мора претјерано обавезивати савременог пјесника. Он је у релативно комотнијој позицији, с обзиром на то да не постоји изразито доминантан и обавезујући начин пјевања, иако се подразумијева нека врста поетичке коректности. Данашњи пјесник не мора да мари за славу поетика, како би рекао Црњански, и може по свом нахођењу да бира духовне и књижевне претке, рачунајући и Валерија, тим прије што је пјесничка жудња за чистом, апсолутном пјесмом неугасива.

Свијест о елиотовски схваћеној традицији – о томе да с нама ништа не почиње нити се завршава – јесте једноставно неизбјежна, без обзира на то да ли традицију прихватамо, кокетирамо са њом, паразитирамо на њој или је негирамо и одбацујемо. Однос новог и већ написаног и у времену потврђеног сложен је, противрјечан и изазован. Добра пјесма се може написати из отпора према традицији, но ако је традиција не прими она, поједностављено речено, нема на чему да се држи. Нека духовна, културна, књижевна основа мора да постоји, нека тачка ослонца коју свако тражи и осваја по мјери индивидуалног талента и сензибилитета. Као, рецимо, Јејтс Византију или Попа српско средњовјековље. Са том свијешћу, вјероватно ће и неки будући пјесници освајати и усвајати, као дио насљеђа, понешто и од овога што ми данас пишемо. А шта, како и колико – то се не може ни знати ни казати.

Један од најтешких размишљања о поезији јесте смањивање броја читалаца, или бар читалаца широманих збирки поезије. Шта је разлог овом тренду и да ли он и на који начин повратно делује на стварање поезије?

Не могу се отети утиску да је на дјелу планско одвраћање читалаца од поезије, удружени подухват издавача, књижара и медија, уз прећутну сагласност власти. На једној страни лију се крокодилске сузе над судбином пјесника и поезије, а на другој се подјарује потреба за лаком, површном и тривијалном литературом која „добро иде” и коју пишу готово сви – водитељке, глумци, пјевачице, касирке, судије и робијаша, ражаловани официри, ислужени полицајци и политичари... Док не објаве књигу, не рачунају да су ишта урадили. А поезија упорно поставља тешка и „досадна” питања и тиме збуњује „обичног” читаоца, провоцира власт, квари тржишну утакмицу, а не доноси профит. У свему томе ни пјесници нису сасвим невини, јер су у борби за слободу израза и аутономију текста заборавили, па чак и презрели читаоца. Понекад ми се учини да кризу поезије подгријавају недаровити пјесници прекомандовани у критичаре, културне и јавне раднике. Протјерана из јавног и медијског простора, одбачена као некурентна роба, поезија, осим на друштвеним мрежама, опстаје и у усменом облику – на књижевним вечерима и сличним сеансама, гдје се још увијек окупљају завјереничке групе „зависника од рима”. Не тако давно у црквама је било мање посјетилаца него на пјесничким вечерима, па црква није пропала нити је вјера угашена. Тако ће, вјерујем, и поезија преживјети. Није узалуд речено да је то со живота. А истински пјесници су увијек били ријетки, као бјелоглави супови. И у сваком систему – технолошки вишак.

Једна од најјачих метафора књижевности је одломак из Књиже о Јову у којој Јов каже: „О кад би се најисале ријечи моје! кад би се ставиле у књигу! Писаљком звоненом и оловом на камену за вјечни спомен кад би се урезале!” Да ли савремени пјесник још увек тежи да исписује речи урезане у камен, или се мири са судбином да је оно што записује ближе писању гранчицом по њему?

Без обзира на то како и чиме пишемо, увијек постоји потајна нада да ће то трајати. А да би заиста било у камен урезано, мора се платити јововском патњом и јововском вјером. Али, нажалост, ни камен више није јемац вјечности. Погледајте с каквом се застрашујућом лакоћом руше споменици древних цивилизација, рачунајући и српске, за које смо до јуче вјеровали да су са вјечношћу срасли.

ДАЛЕКО ЈЕ ХИЛАНДАР

Досӣа је мени да бјецне из мрака
Жижак сунцокре̄ӣа ил̄ й̄ламичак мака,
Да ме, й̄онекад, озебло̄ обасја,
Кроз й̄ре̄й̄авице й̄шенично̄га класја
Оно ш̄ӣо й̄ре̄й̄ӣӣ над й̄ољем, у јари;
Да ме, ко сво̄га, зрикавци-брујари
Призову з̄ре̄шно̄, уморно̄ од чуда
А лӣа й̄рӣђе и ш̄айне – отуда...
И й̄ӯӣ до цркве за ме је Гол̄го̄ӣа:
Разјарена й̄ас̄ӣва, вазда срдӣӣ й̄ро̄ӣа,
Смркнӯӣӣ ђакон й̄салме мрмља за се,
А звонар ко да й̄о̄шеже кајасе.
Вра̄ӣӣо бих се да не мо̄й̄рӣц̄ с й̄рона,
Већ од С̄ӣоварӣц̄ӣа Све̄ӣо̄ Симеона –
У мучалницу уврх й̄е̄ӣо̄ с̄ира̄ӣа,
Где од дечје̄ даха на окну се хва̄ӣа
Неш̄ӣо ш̄ӣо све̄ӣли й̄о̄ӯӣ ореола...
Ал̄ з̄авељам и ја й̄окрај Вожд̄ӣе̄й̄рола,
У смућеном с̄ӣаду, ни ја̄ње ни звере,
По свој з̄ӯӣљај наде и најрс̄ӣак вере.
А за на̄ше з̄рехе, несре̄ђе и муке,
Мајчице, Све̄ӣа, мало су й̄рӣ руке!
И можда је боље да до Тво̄га храма,
По с̄ӣас и милос̄ӣ дӯца крене сама
Јер ја сам й̄ре̄й̄ун й̄е̄й̄ела и з̄ара,
И не смем й̄акав у сјај Хиландара.